

KERESZTÉNY MAGVETŐ.

XLVIII. évfolyam.

Március—Április.

2. füzet.

A modernizmusról.

Írta: Benczédi Pál.

A római katolikus egyházban napjainkban egy hatalmas, következményeit előre meg nem mondható mozgalom indult meg, melyet modernizmusnak neveznek. Ezt a nevet a jezsuiták és X. Pius pápa adták azoknak, akik az ultramontánnak nevezett irányzattól eltérve, a katolikus egyházba bizonyos szabadabb szellemet akartak bevinni. E mozgalom tehát első sorban a római katolikus orthodoxia ellen irányul és igen sokféle alakban nyilvánul meg. Ez értekezésnek nem célja a modernizmus egész irodalmát, jelentőségét, benső lényegét kimerítően tárgyalni, hanem csupán fővonásokban a modernizmus keletkezésének okát, fő elveit, célját és egy kiváló modernista nyilatkozatai alapján a protestantizmushoz való viszonyát bemutatni.

Az első kérdés az, hogy mi a modernizmus? E mozgalom egészen katolikus jellegű és nem tévesztendő össze más liberális irányzatokkal. Ha megakarjuk érteni keletkezésének okát, bár röviden, de vissza kell tekintenünk a múltba, s összehasonlítást kell tennünk az egyház által tűzzel-vassal hirdetett tanok és a hívők egyéni meggyőződése között. Burchard egyik jeles művében¹ kimutatja, hogy a papság és barátok s általában a katolikus klérus visszaélései és papuralmi törekvései között a nép elveszítette nemcsak a papságba vetett hitét, hanem vallásos érzületét is. A nép nem annyira nyugodt, sem annyira tompa, hogy különbséget tudjon tenni az elvek és

¹ A renaissancekori műveltség Olaszországban I. k. 131—165. I. és II. k. 245 és 246 l.

az azt képviselő papság között. Sehol sem volt a katolikus klérus annyira megvetett, mint éppen a pápaság hazájában, Olaszországban. S hogy mégis a reformáció nem itt, hanem Németországban keletkezett, az azt mutatja, hogy a reformáció nem csupán az akkori egyházi vezetőség méltatlan magaviselete (bűnbocsátó cédulák, stb.) miatt keletkezett, hanem annak mélyebb alapjai is vannak, melyek a keresztény elvekben való különböző felfogásokra vezethetők vissza. Azonkívül az olasz nép bármily közletről látta is a pápaság túlkapásait, mégsem szakított vele, mert hízelt hiúságának, hogy az a világhatalmi intézmény az ő hazájában székel. Így a lelkek fölött való hatalom inkább csak külsőségeken nyugodott, nem pedig a népek millióinak benső lelki szükségletén. Újabb korban azonban nagy változás történt. Olaszországnak a múlt század közepén vívott függetlenségi küzdelmeiben a pápa nem tartott a hazaszerető olasz néppel s így az 1870. évi nagy küzdelmek alkalmával a nép elé ez az alternatíva került: «Vagy az egyház, vagy a haza». A világi elem hamar elveszítette a hivatalos egyház iránt való ragaszkodását, a papságnak fiatalabb része pedig előkészítette azt a forradalmat, amit modernizmusnak nevezünk.¹

Hogy ezen forrongás mily nagymérvű és mily jelentős, meggyőződhetünk arról, ha kiragadunk néhány megjegyzést azokból az iratokból, melyek ezt a mozgalmat híven előnkbe tárják. Az olasz papságnak egy csoportja «Mit kívánunk» címen összefoglalja kívánságait, melyekben az egyházban reformokat sürgetnek. Ebben az iratban, melyet X. Leo pápának is elküldöttek, a következők olvashatók: «A mi lársaságunk már régóta látol tartja magát az egyháztól, melyet régi és engesztelhetlen ellenségnek tartunk. A régi nagy székesegyházak, melyek a középkorban a szabad és hívő népnek vallásosságát a Szűzhöz és a védőszentekhez emelték, teljesen üresek; az emberek az élet küzdelmeihez szükséges erőt nem a

¹ Giovanni Luzzi: The Roman Catholic Church in Italy in the present hour. Hibbert Journal. No. 34. 1911. januári szám. 308 l.

vallásban keresik; tisztelet és odaadás, s mindaz, ami a gyermekkorban szent volt, eltűnt. De nemcsak ez a baj. Az egyház némelyek szemében éppen a népek boldogságának akadályja, a papot, mint közönséges és tudatlan parazitát bántalmazzák, az evangéliumot és a kereszténységet úgy tüntetik fel, mint alacsonyabb civilizációt, mert nem tud megfelelni a néptömeget átjáró szabadság, igazság és tudomány eszméjének... Kevesen maradtak hívek vallásos hagyományaikhoz és ezek is magukon hordozzák az élettelenység és hanyatlás bélyegét. Ezen kevesek számára is a vallás a formuláknak és hagyományos szabályoknak rideg betartásával nem életüket szabályzó hatalom többé. Templomlátogató férfi kevés van, a nők száma is ritkul, az ifjak pedig vallásos befolyás nélkül nőnek fel.¹

«Sibilia» álnevű író «Ghibellini levélben» pedig ezt a sujtó kritikát mondja a katolicizmusról: «Manapság ha egy hitetlen belép a katolikus egyházba és keresi az élő Istent, talál vas formulákkal körülírt dogmatikai rendszert, talál a Konstantin korabeli szervezetnek minden fényét és fönségét elveszített hierarkiát».²

Giuseppe Prezzolini így jellemzi a katolikus egyházat: «Sajnálatos, hogy egyetlen szegény sorsú olasz embert sem találhatunk, aki ne a Madonnához, vagy valamely helyi szenthez könyörögne. Nagyon ritkán könyörögnek a Megváltóhoz, még ritkábban az örökkévaló Atyához... Tudnánk esetet hozni fel és még nem is a legműveletlenebb osztályokból, hogy megbüntették a Madonnát, mert nem válaszolt a hozzá intézett kérésre, vagy azzal, hogy eloltották mellőle a gyertyát, vagy pedig azzal, hogy arccal falmak fordították. A papság rendes körülmények között meg sem kísérli, hogy ezeken változtasson. A papok között minden babonás szertartás hitelre talál, melyet modern kongregációk, mint a cserekereskedés szellemével kombinált szentimentalizmust, divatossá tettek. Azcnkívül semmi gondot sem fordítanak arra, hogy mivel látják el azokat, akik belépnek templomainkba; imá-

¹ U. o. 309 l.

² U. o. 309 l.

kat intéznek a régi szentekhez, s igénylik azok számára a régi hagyomány értékét, míg valóságban nem mennek tovább a 17-ik századnál és nem mások, mint kicsiny kereskedőknek ilyen árúkbán való eredményei. A modern leleményesség sok esetben igen kiváló, mint a «hólabda»-rendszer is mutatja. Ez a rendszer nem más, mint az ima-formának kilenc napon át ismétlése és akkor átadják azt más kilenc imádkozónak, akik szintén kilenc másnak adják át és így természetesen nő az ima hathatós volta! A hálaadásnak ezt a módját hasonlítsuk össze a tibeti szokással, hasonlítsuk össze — amivel csaknem ugyanegy — az arabok hálaadó gyakorlataival, akik a korának verseit nyelik le: ezek a hálaadó gyakorlatok atkalmával gyakran lenyelik a Madonnának és a szenteknek kicsiny papíron való képeit; hagyományos szokás, melyet a szentszék 1903. évi augusztus hó 3-án helyben hagyott». ¹

Giovanni Luzzi hozzáteszi, hogy ezek után nem is csodálható, hogy a modernizmus fölemelte fejét. Nem csodálható, mert amint mondja, még nem halott minden a római katolikus egyházban, még él, ha hamú alatt is, a Krisztus kereszténységének szikrája, amely protestál a Vatikán középkori egyháziassága ellen. A modernizmus megtalálta Olaszországban a maga útját mindenfelé, semináriumok, zárdák, falusi és városi parókiák elvannak árasztva litkos iratokkal, melyek az ultramontánizmus tarthatatlan volta ellen kelnek ki. A jeles olasz író 14 bel- és külföldi folyóiratot említ fel a Loisy, Hontin, Lagrange és Tyrell művein kívül, melyek az olasz papság körében elvannak terjedve. ²

Most már megpróbálhatjuk meghatározni a modernizmus név alatt, a föntiek által okozott mozgalmat. Hogyha csak logikai formulára volna szükségünk, akkor azt mondhatnók, hogy modernizmus nem más, mint a római katolikus egyházban az ultramontánizmus név alatt ismeretes konzervatív irányzatra keletkezett szabadelvű

¹ U. o. 310 l.

² U. o. 311 l.

visszahatás. A modernisták azonban nem szeretik a modernizmus nevezetel, amit különben nem is ők választottak maguknak, hanem legnagyobb ellenségeiktől kapták. Luzzi azt mondja: «A modernizmus összetett tünemény és azért nem helyes egy formulával meghatározni. Az a katolikus egyházban lévő teológiai és egyházi gondolkozásból vett különböző irányzatoknak szintézise». Ezeket az irányzatokat öt csoportba osztja.

Az első csoportba azok tartoznak, akik nincsenek megelégedve a katolikus vallásossággal, mely a lélek egészséges fejlődésével nem törődik, hanem «hisztériás szentimentalizmusba és hideg formalizmusba» sülyeszli a vallást. Ezen irányzatot szépen jellemzik Bonomelli crenomai püspöknek következő szavai: «Láttam a szent szűznek és a szenteknek szentelt oltárokat, melyeken ezüst drapériák függöttek s a fényesen kivilágított oltárok előtt nagy tömeg térdelt és én örvendeltem; de láttam a szent szakramentum oltárát, melyet csak szerényen díszítettek fel, csupán egyetlen lámpával és előtte kevés, alig egyetlen imádkozó...

Van valami helyes ezekben a külsőségek imadásában? Nincs semmi, ami sérti a keresztény érzületet? Valóban igaza van Bonomellinek. A külsőségek sohasem azonosak a vallás benső lényegével, s nem azonosak különösen a keresztény vallás alapelveivel. Azonban ebből a nyilatkozatból az is látszik, hogy csupán látja a bajt, látja a hívők elfajulását, de semmit sem tesz en ellene. Megállapítja a betegséget, de orvosságban vagy nem hiszen, vagy nem akar arról gondoskodni.¹

Ez az irányzat tehát csupán a hívek lelki életét akarja bensőbbé tenni, de nem akar szakítani az egyházzal, a hierarchiával, s ha mégis ellentétbe jutna valamely tekintetben az ultramontanizmussal, akkor *laudabiliter se cōsedūt*, visszavonja elveit és viseli tovább is azelőtti méltóságát. Mivel itten az egyéni meggyőződés és a követett elvek nem fedik egymást, nincs is valami nagy hatása.

Második csoportba már sokkal merészebb kritikái

¹ U. o. 312 l.

irányzatok tartoznak. Annyira merészek az idetartozó modernisták, hogy legtöbbször csak álnév alatt nyilatkoznak. A már előbb említett római klérus benső viszonyait alaposan ismerő «Sibilia» azt mondja: «Olaszország ultramontánjai oly ügyért harcolnak, mely meghalt s el is van temetve». Majd meg így folytatja: «Az egyházban oly reform szükséges, mely a Krisztus nyáját az evangélium szelleméhez visszavezeti». Erre a nagy reformra nézve szükségesnek tartja az egyházi fegyelemnek és életnek javítását, oly «szellemi természetű» átalakulást, mely a régi hitnek új magyarázatot ad, a régi bibliai magyarázatot, bibliai csodák kérdését és a modern történelmi kutatás eredményeit a tekintéllyel egybekapcsolja. Hogy ez a reform létrejöheszen, a kezdeményezésnek az egyház fejétől, a pápától kell kiindulnia, át kell mennie a papság tudatába és azután a katolikus családokat át kell járnia.¹ Ehhez az irányzathoz tartozik Giuseppe Prezzolini is, akinek következő felfogása van a «szellemi természetű» átalakulásra nézve: «Hogyha azt kérdezik, hol van a kath. egyházban az a betegség, melyről a modernisták beszélnek, a felelet az: az egyház fejében. Ha azt kérdezik, hogy miféle remediummal szándékoznak gyógyítani, a felelet nem lehet más, mint szabadsággal». Forrásunk megjegyzi, hogy az egyháznak oly formán való reformálása, hogy az a reform felülről kezdődjék, nem vezet célra. Mert minden reform csak akkor lesz életképes, hogyha az a népnek minden rétegét átjárja. Azonban ebben az esetben bizonyosan célra vezetne a javasolt reform, mert a néptömeg milliói már régóta várják a szabadság és világosság áldásait, s ha a katolicizmus oly erőt fejtene ki az igazi haladás és világosság előmozdítására, mint amily igyekezettel védi a hierarkiát és dogmatikus tételeit, aligha nem nagyobb sikert érne el. Európa még sohasem csinált forradalmat a szabadság ellen, de a szabadság érdekében annál többször.

Harmadik csoportba foglalja Luzzi a modernizmusnak azt az irányzatát, mely szerinte «tulzó kritikus». Ezen

¹ U. o. 313 l.

irányzat nézetét következőkben foglalhatjuk össze: «Krisztus nem születése előtti lény, nem csodálatos módon született, nem támadott föl a halálból. A csodák nem történeti tények, hanem az erkölcsi tanításnak képzelet szötte takarói. A szinoptikus evangéliumok Jézusnak csupán embervoltát hirdetik, egyetlen vonás sincsen bennük, ami istenségét igazolná. A jánosí evangéliumnak nincsen történeti alapja. Az evangélisták nem történetet, nem tényeket, hanem erkölcsi tanításokat írnak le. Az ősegyház légkörében nem a tények voltak okai a hit keletkezésének, hanem a hit teremtette a tényeket; vagy más szóval: a szentírók nem úgy írtak, hogy először láttak s abból kifolyóan írtak, hanem első sorban hívők voltak és a hitben a képzeleten átszöftték a látottakat s akkor írtak».¹ Ez az irányzat leginkább megegyezik a mai tudományos felfogással, s megjósolhatjuk, hogy ennek lesz a legnagyobb jövője. Ez a legjózanabb, minden túlzás nélkül való irányzat annak ellenére, hogy «túlzónak» nevezik.

Negyedik csoportba tartoznak a Romolo Murri által vezetett keresztény demokraták. Ez a csoport nem törődik a bibliai tudományokkal, sem a dogmákkal, hanem a szociális kérdésekre helyezi a fősúlyt. Az emberiség boldogságát igyekszik előmozdítani azáltal, hogy felkarolja a szegényeknek és a gyöngéknek ügyét, s a gazdagokat figyelmezteti a gazdaságukkal járó kötelességekre. Az egész emberiséget a testvériség egybekötő kapcsával igyekszik egybefűzni. Isten országát nemcsak az egekben, hanem a földön is megakarja valósítani, s figyelmezteti az embereket, hogy a kereszténység nem csupán az egyén, hanem az egész emberiség boldogságára törekszik.

A pápa nem akarta ezt az irányzatot mindjárt az eretnekek sorába állítani, hanem azon volt, hogy a maga céljaira használja föl, s így az egyházi fegyelem körébe akarta vonni. Ezt azonban ezen irányzat nem fogadta el, s így szakadás állott be ezen nemes irányzat és Róma között.²

¹ U. o. 314 l.

² U. o. 316 l.

Végül említi Giovanni Luzzi az úgynevezett gyakorlati modernistákat. Ezeknek munkálkodása nagyon hasonlított a reformáció alapelveihez. A lelket visszaakarják vezetni az evangélium tiszta forrásához, az emberi lelki ismeretet az evangéliumok Krisztusával akarják összekötetésbe hozni. Ezen nemes cél kivételére alakult 1902-ben egy társaság («Szent Jeromos bibliaterjesztő kegyes társulata»), mely a négy evangéliumot és az opostolok cselekedeteit azonnal lefordította és a társaság munkássága a legjobb előjelek mellett indult meg. Több mint kétszáz püspök helyeselte ezt a mozgalmat és ígérte meg, hogy segíteni fogja. A pápa meg éppen 300 napi bűnbocsánatot biztosított azoknak, akik naponta legalább egy negyedórát olvassák a bibliát. A kicsiny biblia, mely szótárral és egybevető táblázattal volt ellátva, végtelen nagy népszerűségre tett szert, nem csupán a katolikusoknál, hanem a protestánsok között is. És éppen ez volt az, ami a jó jelek között megindult társaságnak megásta sírját. A társaság, melynek élén egy bíboros állott, kimondta, hogy a bibliaterjesztés «a veszedelmes propagandának újabb neme». A római Curia pedig rajta volt, hogy ez a veszedelem ne terjedjen tovább. Nem erőszakkal ölte meg a társaságot, hanem sima politikával. «A társaság nem kifejezett hivatalos cselekményre oszlott fel, de azért széteszött. A Curia nem végezte ki egyenesen a társaságot, hanem úgy intézte a dolgát, hogy lassan, magától kímúljon». ¹ Így tehát a gyakorlati modernizmusnak eszméje nem valósulhatott meg. Ezért igaza van Luzzinak, aki azzal fejezi be jellemzését: «A gyakorlati modernizmus csak álom volt, szép álom, — de semmivel sem több, mint álom». ²

Ezekben foglalja össze Giovanni Luzzi az olasz modernisták mozgalmát. Látható, hogy sok tekintetben egymástól elútnak, csupán abban egveznek meg egymással, hogy több vallásosságot, több világosságot követelnek, a szabadság szellemétől nem írtóznak, s hogy hadat izen-

¹ U. o. 316 l.

² U. o. 316 l.

nek a dogmának, formalizmusnak és a papi uralomnak. Felesendül még a bibliának a hívek kezébe adásának szózata is, ami a reformációkorabeli mozgalmakra emlékeztet. Azonkívül az egyházi tannak, hagyományoknak szellemesítését is némelyek hangsúlyozzák.

Talán nem lesz összefüggéstelen jelen értekezés, hogyha ezen modernista irányzattal, amely a régi tanokba új életet akar önteni, szóval a régi tanokat szellemesíteni akarja, bővebben foglalkozunk Tyrell atyának gondolatai alapján, amiből aztán megállapíthatjuk a modernizmusnak és protestántizmusnak egymáshoz való viszonyát. Ez a módszer azonban nem kizáróan modernista irányzat. Sokan akarják így menteni meg az ős hagyományokat, s ezek között leghiresebb Campbell, a londoni City-templom papja, aki ezeket a gondolatokat ezelőtt öt évvel megjelent és igen tág körben ismertté lett «New Theology»-jában fejtette ki. A protestántizmus és katholicizmus között szembetűnő ellentét van, a vallásban levő tekintély, a kijelentés és teológia, a hit és dogma között. Lássuk, hogy a nagy ír modernista, Tyrell, ezek között a kérdések között melyik irányzathoz csatlakozik. Megmarad-e katholicusnak, vagy a protestántizmushoz csatlakozik, vagy pedig új irányzatot teremt magának?

Tyrellnek a tekintélyről való véleménye következő: «Miként az államnak igazságszolgáltatása alatt vagyunk, akár akarjuk, akár nem, úgy az egyháznak hatalma alatt vagyunk nem kényszerből, hanem szabad akaratból. Az egyház hivatalnokainak engedelmeskedem, éppen úgy, amint engedelmeskedem az orvosomnak, akit szabad akaratból választok arra, hogy engem gyógyítson. Nincs joga, hogy uralkodjék fölöttem. Azonban ezt mondhatja: Ha nem engedelmeskedik nekem, akkor meghal. A hatalmat, amit fölöttem gyakorol, én adtam neki. Így azt a hatalmat, amit az egyház gyakorol rajtam, én adtam az egyháznak, az én lelkiismeretemből, az én szabad elhatározásommal. Minden egyház mondhatja nekem: Ha szeretsz engem, tartsd meg a parancsolataimat. Ha nem tartom meg parancsolatait, azt mondhatja: Te nem szeretsz engem, de nem kényszeríthet, nem fenyegethet. Mond-

hatja, hogy a pokol veszélyében vagyok, de nem küldhet oda. Az egyház kötelessége az, hogy megtalálja azokat a módozatokat, melyeknél fogva én mindig szeretni fogom azt». Tovább majd így folytatja: «Az egyház hite nem minden ember hite, legyen az az ember a római pápa, vagy pedig világi ember. A keresztény szellem mindenkiben kijelenti magát valami új és egyéni formában. Két ember sincsen, akikben teljesen azonos alakban jelennek meg a keresztény szellem. Senki sem mondhatja: Én vagyok a hagyomány, én vagyok a kereszténység... Természetesnek kell vennünk azt, hogy az egyháznak nincsen joga arra, hogy tanai érdekében fölfegyverkezzen jogi vagy kényszerítő erővel».¹

Majd így folytatja: «A keresztények személyes tapasztalatának megegyezése a hitnek és nem a teológiának kritériuma». «Csupán a szellemnek a szellemmel való önkénytelen egyezése ad értéket a (hitbeli) megegyezésnek. Hogyha ezen megegyezés csak utánzás, közönyösség, hatalom nyomásának, vagy pedig az örök kárhozattól való félelemnek az eredménye, akkor értéktelen».²

Ezekben megismerhető Tyrellnek az egyházzal és a tekintélyről való véleménye. Látni való, hogy egyáltalán nincsen katolikus állásponton, hanem valóban szép, liberális gondolatoknak áll szolgálatában. Ha valaki csak kényszerből hívó, annak valóban semmi értéke sem lehet erkölcsileg.

Tyrellnek a még hátralevő kérdésekről a kijelentés és teológia és a hit és dogma között a következőkben találjuk meg véleményét:

«Amióta a világ áll, egyetlen ember sem veszett el, vagy tartatott meg csupán a teológia által. Veszni veszttek el emberek, amennyiben sikerült lelkeket megrontani — a teológia által».³

Hangsúlyozza továbbá Tyrell a teológia hasznát és szükségességét, de csakis a tapasztalati teológiáét. Majd

¹ P. Lobstein: *Modernism and the Protestant Consciousness*. *Hibbert Journal* 1912 október. 79 l.

² U. o. 81 l.

³ U. o. 80 l.

így folytatja: «Amit én megtagadok, az a teológia, amely tapasztalat helyett ideál halmoz ideára, amely az árnyékok árnyékát adja a valóság árnyéka helyett, amely különös és nem igazolt következtetés útján halad tovább, amely magát a vallásos élet zsarnokává és nem szolgájává teszi, amely következtetéseit, mint isteni kijelentéseket az örök kárhozát sulya alatt vonja le».¹

«Amit a szegényeknek prédikálunk, az nem teológia, hanem kijelentés, ihletett és egyszerű kifejezései azoknak a tapasztalatoknak, melyeket a teológia a filozófiai rendszer technikai nyelvére lefordít». «Amikor azt prédikáljuk a népnek, amit Jézus prédikált, az Isten országának eljövételét, az új életnek és bűnbánatnak keresztségét, — akkor a népet kenyérrel tápláljuk, mikor a skolásztikát prédikáljuk, akkor szavakkal és levegővel tápláljuk».²

Ez az álláspont nem a katolikus álláspont, hanem protestáns. Azonban annyira össze van nőve Tyrell lelkével az ő kifejezésmódja, hogy úgy hangzik, mintha egészen újat mondana. Ebből azonban nagy tévedés volna azt gondolni, hogy Tyrell a protestántizmus malmára akarja hajtani a vizet. Semmitől sem irtózik annyira, mint a Harnack-féle historiai irányzattól. Nem ragaszkodik ugyan vakon a dogmához, a betűhöz, a hagyományhoz, hanem erősen hangsúlyozza a «szellemi élet hagyományát», mely szerint Jézus Krisztusnak szelleme nemcsak a tanítványokra szállt át, hanem az újra ébred századokról századokra az emberek lelkében és folytonosan új világossággal és melegséggel tölti el a kebleket.³ Lobstein kimutatja, hogy Tyrellnek ezen «miszticizmusa» csaknem azonos a Schleiermacher miszticizmusaival. Így tehát mégis csak a protestántizmus hajójába került Tyrell. A nagy ír modernista azonban megtagad minden közösséget a protestántizmussal. Harcol a pápaság ellen, visszautasít minden zsarnoki önkényt, de erős, szigorú bírálatban részesíti a protestáns individualizmust. Ezen állítás igazságáról könnyen meggyőződhetünk, ha Tyrell-

¹ U. o. 82 l.

² U. o. 82 l.

³ U. o. 74 l.

nek egy s más bírálatát idézzük: «Bármennyire tisztelem is azokat az alapelveket, melyeken a protestántlizmus nyugszik, mégis ~~leke~~ inhumánus volta, szönyű szigorúsága és irgalmatlan racionálizmusa. Ha ez a léleknek egyik felét, talán jobbik felét táplálja, kiéhezteti a másikat felét».¹

Majd meg más helyen így folytatja: «A protestáns individuálista. Az igaz, hogy a protestáns az idők és a körülmények befolyása alatt áll, de ezt a befolyást ő a minimumra szállítja. Függetlenségre törekvő szenvedélye magába zárkózottá, különválttá teszi. Ha meg is érti az együttérzésnek szükséges voltát, az inkább értelmének, mint szívének köszönhető. A társadalmi szervezkedés nála az üzletnek, ha nem a háborúnak az eszköze. Az ő magánlakása mindig szebb, mint a temploma, hol felebarátaival találkozik. A katolikus számára a templom igazi otthon, igazi központ, valóságos szíve a népnek. Calabriában, hol két évvel ezelőtt a földrengés a falvakat romba döntötte, a templomokat csaknem mind újra építették néhány hónap múlva. Megengedem, hogy itt a babona is közrejátszott, de a babona teljesen hatalomnélkülivé lesz, ha nincs meg a szívekben az a mélységes ösztön, hogy az ember nem tökéletes a maga elvonultságában».¹

Ezen körlelhetlen bírálatra csakugyan elhisszük Tyrellnek, miszerint azt gondolni, hogy «a modernizmus a katolikus egyházból szakadt mozzalom, mely a szabadelvű protestántlizmus felé vezet, a dolog jelentősége teljes nem tudásának volna az elárulása».

Lobstein strassburgi professzor, kinek jeles tanulmánya után ismerteljük Tyrell nézeteit a protestántlizmusról, túlszigorúnak tartja a protestántlizmusról való bírálatot, de azt mondja, hogy abból sokat kell tanulnunk. A protestántlizmus nem fejthette ki azt az erőt, ami benne tényleg megvan és éppen függetlenségre való törekvése nélkül különválttá tette; csakugyan nincs meg a protestántlizmusban az az együttműködés, az az összetartás, mely előtt a modernisták is meghajolnának. Ezt a szigorú bírálatot azonban csak részben fogadhatja el.

¹ U. o. 64 és 65 l.

Vajjon a protestántizmus lemondott-e arról, hogy az emberiség javára munkáljon, vajjon lemondott-e arról, hogy a földön az Isten országát megalapítsa, vajjon az individualizmus csupán önzést szülhet-e, amint azt Tyrell gondolja? Ezeket nem lehet elmondani. Hiszen Jézus, midőn fölszabadítja magát a meglévő törvények vaskapcsa alól, az egyéni szabadság jogával élt és Tyrell, midőn kivonja magát a római egyház intézkedéseinek köréből, bizonyos tekintetben individualista. Az individualizmus nem oly rossz, mint ahogy az ír modernista beállítja. A társadalomnak sem lehet semmi joga ahhoz, hogy az egyént teljesen rabszolgájává tegye. Az igazság itt nem a szélsőségekben van, hanem az arany középúton, hol az individuális és szociális felfogás az emberiség és minden egyes lélek boldogságáért és fejlődéséért egymással kibékülve, egy cél felé törekednek. Ez áll minden téren, de áll legfőképpen a vallásos élet terén, mert a vallás az a hatalom, mely az emberiséget a legnagyobb erővel tudja befolyásolni nagy és szent küzdelmekre.

Ami Tyrellnek a történelmi teológiától, különösen a bibliai kritika eredményeitől való idegenkedését illeti, azt még Lobstein helyeslésére sem tudjuk aláírni. A történelmi kutatásoktól való idegenkedés egyenlő a *valótól, az igazságtól* való félelemmel. A keresztény embernek nem lehet az a célja, hogy spekulatív elméletekkel tömje a fejét s ezáltal az élet pezsgő eleveenségét nehézkes metafizikai elméletekkel cserélje fel. Jézusnak élete, tanításai oly szépek, oly ragyogók, oly annyira össze vannak nőve az emberi lélekkel, hogy azokat az alapos történelmi tanulmányozás mindig ragyogóbb színben találja meg, míg a spirituálisztikus, vagy más spekulatív irányzatok csupán a maguk elméleteikbe állítják be — többször erőszakosan — az eszmei Krisztust.

Mindezek ellenére azonban a modernizmusnak nevezeti irányzat a legnagyobb mértékben megérdemli nem csupán a figyelmünket, hanem tiszteletünket is. Ez az irányzat van hivatva arra, hogy a katolikus egyházba bevigye a haladás szellemét, s hogy küzdjön azok ellen a hatalmak ellen, mely ellen a protestántizmus már csaknem négyszáz éve küzd.

A vallás forrásai.

(Folytatás.)

Irta : Dr. Boros György.

Megelőző fejtegetésemet a hallgató közönségnek szántam volt, de örömmel tapasztaltam, hogy az olvasók¹ meglátták, amit én hallatni és éreztetni akartam. Ezuttal már a test és a lélek szemei elébe állítom gondolataimat. Ezeket *az apró betűket* hívom segítőül. Engedelmes és türelmes segítőik. Megtűrik, akárhová teszi a szedő keze. Ha elől, ha közbül, ha hátul kerülnek, panasz nélkül egyenesen és mereven állanak, mint a jól begyakorolt közkatonák és híven teljesítik a szolgálatot.

Ám, de nehogy kicsinyelje őket senki, azért, mert oly türelmeseknek látszanak. Ne feledje, aki papirra nyomott kis fejükön végig futtatja szemét, hogy azok a fejek üresek s következőleg esztelenek. Nagy tartalom van mindenikben külön-külön is, de látni kell tudni. Aki látni tud, vagy látni akar, észreveszi, hogy ezek a betűfigurák nagyon közel állanak az emberhez, sőt mondjuk ki bátran: ezek az emberi lélek képei. Valamint a saját képére teremtette Isten az embert, úgy az ember a betűt. Valamint belelehelte Isten az emberbe az ő lelkét, úgy az ember is ezekbe az apró girbe-görbe, hosszúkás, gömbölyű, félkör, egyenes, ferde vonalú apró testecskéikbe. Ha nem sajnáljuk egy kissé társalogni velök, elmesélik — amennyire tudják — családi viszonyaikat, ősi származásuk hosszú históriáját s egyenesen bebizonyítják, ha kell, hogy némelyikök az istenekkel van rokonságban, mások az állatok között találják meg őseiket, míg némelyek a növényvilággal keresik az atyafiságot.

A betűk nagy multja nem könnyen tekinthető át, mert sokan

¹ A Ker. Magvető f. évi I. füzetében.